

Книга
перша

Про найдавніший людський той Непослух
І древа забороненого плід,
Що смак його на Землю Смерть накликав
І лихоліття, і утрату Раю,
Аж до великого пришестя Мужа,
Що нам Едем поверне, — заспівай,
Благословенна Музо. Як колись
В Народі обраному Пастуха
Ти на горі Синаї научила
Розповісти, як поставав сей світ
Із Хаосу, чи потім на Сіоні
Пророків просвітила, — поможи
Піднятися й моїй зухвалій Пісні
Од Гелікону вище і повідать
Про недоступне досі Письменам.

А ще більш Ти, о Духу, що у людях
Цінуєш над святині серце чисте,
О, надихни мене, Предвічний! Крила
Могутні розпростерши, наче голуб,
Над мертвовою Безоднею, Ти в тьму
Її зронив тепло життя. Ожить
Дозволь померлому і засіяти
Погаслому в мені. Хай Провидіння
Освятить щедро мій великий Задум —
Шляхи Господні виправдати людям.

Скажи спочатку, бо тобі відоме
Найсокровенніше на Небесах
І в Пеклі: як же перші в світі люди
Утратили Творцеву благодать,
Порушивши Його високу волю,
Що владу над Землею їм дала,
Опріч одної перестороги?
Хто їх на непокору спокусив?
То — Змій пекельний, так, то він, лихий,
Із помсти та із заздрошів ізвів

10

20

30

40

Праматір людства, скинутий з Небес
 Із військом ангелів лихих. Він, бунт
 Піднявши, Вседержителя престол
 В облогу брав у нечестивій битві;
 Гординею потьмарить славу Бога,
 Себе ж поставить геть понад усе
 Він прагнув — надаремно, бо Всевишній
 Скарав його за те громовогненно:
 Жбурнув із Неба у безодню Пекла,
 Закувши в адамантові кайдани,
 Щоб на Творця руки не підіймав.

50

Там він і воїни його — розбиті,
 Хоча безсмертні, корчились од болю,
 Що завдає не так вогонь, як думка
 Про втрачене блаженство й вічну муку;
 І все тривало на людський наш вимір
 Аж дев'ять діб. А потім зір його,
 Гордині сповнений і зненавиди,
 Блукати став по безміру пекельнім,
 Де в нетровищах розпачу і горя
 Клубочиться Видовище страшне:
 Темниця, мов розпеченоє горно,
 І чорне полум'я — не світло — морок
 Тьми зrimої вистелює навколо.

60

Спокою — ні на мить, надія — вмерла,
 І розлилося вічне море мук
 Розтопленою сіркою. Таке
 Всеправедний призначив місце кари
 Бунтівникам; у непросвітній тьмі,
 До осяйних Небес утричі далі,
 Як од Землі до Всесвіту околиць,
 Куди ж іскринка світла не сяга.

70

В тьмі Хаосу, у бурунах вогнених
 Він став вирізнювати побратимів,
 Соратників і першим обіч себе
 Найближчого і силою, і злом
 Уздрів того, хто йменням Вельзевул
 Назветься в Палестині. І йому
 Такі слова Вождь ворогів Господніх,
 Той, що його зовемо Сатана,
 Зухвало розколовши мертву тишу

Пекельної безодні, проказав:

«Се — ти? О! Як змінивсь, як занепав
З тих пір, коли велично-яснополикий

У царстві Світла ти сіяв ясніше

За міріади інших! Однодумцю,

Соратнику у славнім починанні!

Надію, ризик, звагу відчайдушну

Ділили ми, а зараз ділим горе.

Як у найглушиші прірву ми упали

З найвищих високостей, то сильніший —

Хто знати міг? — Він із його громами,

Що звергли нас сюди. Хоч переміг

І лютуватиме Всевладець, — я

Лишаюся собою і не каюсь.

Нехай загублено позверхній блиск,

Зате загартувався дух незламний,

Біль кривди і зневага до тирана —

Все те, що згуртувало на війну

Могутні армії небесних Сил,

Що не бажають Його влади й вільно

Вождем обрали не його — мене,

Й стояли до кінця в непевній битві

Серед просторищ неозорих Неба

І сталість Його царства потрясли.

За Ним лишилось поле бою, — що ж,

Не все утратили ми! Тверда Воля,

Ненависть вічна і наука помсти,

І мисль допитлива і недоступна

Неподоланність — от де наша слава!

Її ні лють Його, ані насильство

Уже не відберуть од нас повік.

Чи маю я вижебрувати ласку,

В поклонах гнутись, вихваляти силу,

Котру недавно за свій трон тремтіти

Моя рука примушувала? — Ні!

Була б то ницість і ганьба гидкіша,

Ніж се падіння; бо велінням Долі

Він зі своєю силою і ми

В небесній нашій сутності — безсмертні.

З боїв науковою багаті, зброю

Не гіршу маємо; обміркувавши

80

90

100

110

120

Стратегію, — де сила, а де підступ, —
Продовжимо не скінчену Війну,
І успіх нам світитиме, допоки,
Сп'янілій од безкарного насильства,
Тиран самодержавно править миром
Небес». Так мовив скинутий Архангел,
Пишаючись, хоча бездонний відчай
Його ятрив. Хоробрий Вельзевул
Йому на те одразу відповів:

«Керманичу і Князю Сил небесних,
Що в бій водив крилатих Серафимів!

130

Ми в цій війні поставили на спит
Верховність Вседержителя, що править
Із примхи Долі, випадку чи сили.
О, як я побиваюся, що впали
Корогви наші, і хоробре військо
Конає серед розпачу й руїни,
Яких відколи світ іще не знали
Безсмертні! Але дух у нас лишився
Не переможений, а з ним завзяття
Повернеться, хоч втрачено пишноту
І горе потопило благодать.

140

Та що, коли могутній Переможець,
Напевно, Він всесильний, коли зміг
Здолати навіть нашу міць, лишив
Нам наш незламний дух і ясність мислі
На те, щоб ми болючіше страждали —
В глибинах Пекла імениті бранці
На втіху гнізові його та помсті,
Слугуючи Його меті непевній?
Тоді для чого нам наш гордий дух
І вічність? Чи ж для вічної наруги
Мучителя?» І мовив Сатана:

150

«Що є найжалюгідніше — це кволість
У почуттях чи діях. Отже, знай:
Добра собі од нас Він не діждеться.
Повік єдина наша втіха — зло,
Раз ми сперечники Його. Коли ж
Зло на добро Він схоче обернути,
Ми наміри Його так перекрутим
У виконанні, так переінакшим

160